

Wioleta Wieczorek-Płochocka

Akademia Nauk Stosowanych WSGE
im. A. De Gasperi

E-mail: wiola.wieczorek@op.pl

ORCID: orcid.org/0000-0002-5719-1296

DOI: doi.org/10.13166/awsge/187763

UZALEŻNIENIA U DZIECI ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI

ADDICTIONS AMONG CHILDREN WITH SPECIAL EDUCATIONAL NEEDS

Streszczenie: Zagadnienia dotyczące dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi są współcześnie szczególnie obecne w literaturze pedagogicznej. Jednym z problemów, które doświadczają dzieci z SPE są uzależnienia. Rozdział ten podejmuje dyskusję w trzech obszarach. Pierwsza jego część zostanie poświęcona przedstawieniu sytuacji dzieci ze specjalnymi potrzebami w polskim systemie edukacji. W drugiej części pokrótce zaprezentowany zostanie problem uzależnień wśród dzieci. Natomiast trzecia część dotyczyć będzie problemu zasadniczego, czyli analizy problemu uzależnień wśród dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

SŁOWA KLUCZOWE: *dziecko ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, SPE, uzależnienia*

Abstract: Issues related to children with special educational needs are particularly present in pedagogical literature today. One of the problems which children with SEN experience is addiction. This chapter discusses three areas. The first part will be devoted to presenting the situation of children with special needs in the Polish education system. The second part will briefly present the problem of addiction among children. The third part will concern the fundamental problem, which is the analysis of the problem of addiction among children with special educational needs.

KEYWORDS: *children with special educational needs, SEN, addictions*

WPROWADZENIE

Dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi to zagadnienie, które w ostatnich czasach bardzo często pojawia się na łamach czasopism i książek naukowych poświęconych edukacji. Fakt ten nie może dziwić zważywszy na to, że uczniowie należący do tej grupy muszą zmagać się z szeregiem problemów, których nie doświadczają na co dzień rówieśnicy. Nadrzędnym celem niniejszego artykułu będzie omówienie kwestii związanych z uzależnieniami, które dotyczą również dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Problematyka uzależnień jest dość często omawiana w przypadku dzieci zdrowych, jednak dużo mniej uwagi poświęca się dzieciom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Problem ten nie jest jak na razie dogłębnie zbadany i opisany. Z tego względu niniejszy artykuł ma na celu przedstawienie i opisanie najważniejszych aspektów tego zagadnienia, tak aby stało się ono bardziej zrozumiałe i można było je naświetlić w szerszej perspektywie. Aby zrealizować nakreślone cele został on podzielony na trzy główne części. Pierwsza zostanie poświęcona przedstawieniu sytuacji dzieci ze specjalnymi potrzebami w polskim systemie edukacji. W drugiej części pokrótce zaprezentowany zostanie problem uzależnień wśród dzieci. Natomiast trzecia część dotyczyć będzie problemu zasadniczego, czyli analizy problemu uzależnień wśród dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi.

DZIECI ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI EDUKACYJNYMI W POLSKIM SYSTEMIE EDUKACJI ORAZ GŁÓWNE ZAŁOŻENIA EDUKACJI WŁĄCZAJĄCEJ

Kształcenie dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w polskim systemie edukacji uważa się za jeden z głównym priorytetów. Włączanie takich uczniów w normalny proces nauki jest nadrzędnym celem tzw. edukacji włączającej, inaczej nazywanej również edukacją inkluzyjną (Szczepkowska, 2019, s. 3). Aby wyeliminować różnego rodzaju nieścisłości terminologiczne warto już na wstępie zdefiniować, w jaki sposób rozumieć, co kryje się pod pojęciem *uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi* oraz co oznacza termin *edukacja inkluzyjna*. W pierwszym przypadku warto posłużyć się definicją zaproponowaną przez autorów przewodnika wydanego przez Ministerstwo Edukacji Narodowej. Jego autorzy zauważają, że:

Pod pojęciem ucznia ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi trzeba rozumieć zarówno dzieci, które posiadają orzeczenie o potrzebie kształcenia specjalnego, jak i te, które mają trudności w realizacji standardów wymagań programowych, wynikające ze specyfiki ich funkcjonowania poznawczo-percepcyjnego (niższe niż przeciętne możliwości intelektualne, a także dysleksja, dysgrafia, dysortografia, dyskalkulia), zdrowotnego (dzieci przewlekle chore) oraz ograniczeń środowiskowych (dzieci imigrantów, dzieci z rodzin niewydolnych wychowawczo). Takie rozumienie specjalnych potrzeb edukacyjnych ma na celu wdrożenie i urzeczywistnienie idei wyrównywania szans edukacyjnych wszystkich uczniów (MEN, 2010, s. 8).

Jak widać przedstawiona powyżej definicja bardzo szeroko definiuje tę kategorię uczniów. Zaliczyć do niej można zarówno dzieci, mające trudności w realizacji wymagań programowych, uczniów ze zdiagnozowanymi problemami w funkcjonowaniu poznawczo-percepcyjnym oraz borykających się z problemami zdrowotnymi jak też tych z różnego typu ograniczeniami środowiskowymi. Można więc zaryzykować pogląd, że termin *specjalne potrzeby edukacyjne* jest bardzo pojemny i wewnątrznie zróżnicowany (Plichta et al., 2018, s. 16) Wspólnym jednakże mianownikiem dla wszystkich wymienionych grup jest to, że bez względu na przyczynę uczniowie mają znacząco utrudnione

realizowanie wymagań edukacyjnych. Z tego względu bardzo ważne jest, aby wspierać takie dzieci tak, aby wyrównać ich szanse edukacyjne.

Wyrównanie szans jest głównym postulatem edukacji inkluzyjnej (włączającej). Warto w tym miejscu zdefiniować również ten termin, ponieważ to właśnie ten rodzaj kształcenia ma zagwarantować realizację postulatu związanego z koniecznością wyrównywania szans edukacyjnych i zapewnienia wszystkim uczniom wspólnego kształcenia. W tym celu warto posłużyć się definicją stworzoną przez Ministerstwo Edukacji i Nauki. W myśl tej definicji pod pojęciem edukacji włączającej należy rozumieć:

... podejście w procesie kształcenia i wychowania, którego celem jest zwiększanie szans edukacyjnych wszystkich osób uczących się poprzez zapewnianie im warunków do rozwijania indywidualnego potencjału, tak by w przyszłości umożliwić im pełnię rozwoju osobistego na miarę swoich możliwości oraz pełne włączenie w życie społeczne (MEiN, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/edukacja-wlaczajaca>).

Jak wynika z zacytowanych powyżej słów, poprzez realizację zadań z zakresu edukacji inkluzyjnej można skutecznie postarać się o włączenie uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi do środowiska, w którym na co dzień funkcjonują ich rówieśnicy nieobarczeni, którąś z wymienionych powyżej dysfunkcji. Tego typu edukacja stwarza więc szansę uczęszczania do placówki oświatowej zlokalizowanej w miejscu zamieszkania dziecka. Jednak, aby zrealizować ten cel wymagane jest zorganizowanie odpowiednich warunków nauki dzięki czemu można pokusić się o wyrównanie szans edukacyjnych (Bocian-Waszkiewicz, 2015, s. 85). Jak słusznie zauważa T. Zacharuk konieczne jest właściwe rozpoznanie indywidualnych potrzeb i możliwości dziecka, tak aby stworzyć jak najlepsze warunki nauczania. Ważne jest więc stałe dokonywanie restrukturyzacji systemu edukacji, polityki oświatowej oraz kultur, tak aby uwzględnić różnorodność w miejscach, gdzie zamieszkują na co dzień (Zacharu, 2011, s. 4).

Właściwą realizację postulatów wynikających z potrzeby realizowania edukacji włączającej w polskich szkołach reguluje szereg aktów prawnych. Do najważniejszych należy zaliczyć konwencje międzynarodowe takie jak Konwencja o Prawach Dziecka oraz Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych (Dz.U. 1991, nr 120, poz. 526, z późn. zm., Dz.U., 2012, poz. 1169). Natomiast za

najważniejsze akty prawne obowiązujące w polskim prawodawstwie należy zaliczyć dwie uchwały: Kartę Praw Osób Niepełnosprawnych oraz Kartę Praw Osób z Autyzmem (M.P., 1997a, nr 50, poz. 475; M.P. 1997b, poz. 682). Następnie wspomnieć należy o ustawach: Ustawa prawo oświatowe, przepisy wprowadzające ustawę – prawo oświatowe oraz ustawę o systemie oświaty (Dz. U. z 2018, poz. 996, z późn.zm.; Dz.U., 2017 r., poz. 60, z późn. zm; Dz.U., 2018, poz. 1457, z późn. zm.). Wreszcie bardzo istotne miejsce zajmują rozporządzenia rządowe, z których dwa należy uznać za najbardziej istotne: Pierwszym jest Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach natomiast drugim jest Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Grzegorzewska, Felińska, 2018, s. 483-501)

PROBLEM UZALEŻNIEŃ WŚRÓD WSPÓŁCZESNYCH DZIECI

Uzależnienia to problemem, który dotyka nie tylko osoby dorosłe, ale w coraz większym stopniu również dzieci i młodzież. Jest on dobrze rozpoznany i stanowi jedno z największych zagrożeń współczesnych czasów. Potocznie termin *uzależnienie* kojarzy się z substancjami psychoaktywnymi takimi jak nikotyna, alkohol czy narkotyki (Grzegorzewska, Felińska, 2018, s. 483-501). Jest to typowy przykład uzależnienia od substancji. Obecnie coraz większym problemem stają się jednak inny typ uzależnienia, jakim jest uzależnienie od czynności, których nadmiar może przynieść negatywne konsekwencje zarówno dla zdrowia fizycznego jak i psychicznego. Drugi typ uzależnienia obejmuj np. nadmierne korzystanie z komputera, smartfona, Internetu, jedzenia, aktywności fizycznej czy hazardu. W przypadku dzieci coraz bardziej widoczny staje się problem uzależnienia od urządzeń elektronicznych, które pochłaniają coraz większą ilość czasu dziecka. Coraz częściej obserwowana jest też skłonność do niezdrowego odżywiania co skutkuje innym problemem związanym z otyłością. Warto w tym miejscu podkreślić, że sam fakt wykorzystania nowoczesnych technologii nie jest przejawem patologii, jednakże istotne

znaczenie ma nadmierna intensywność korzystania, która rodzi negatywne konsekwencje dla rozwoju dziecka tak w sferze psychicznej jak i fizycznej (Grzegorzewska, Felińska, 2018, s. 484).

Powyższe informacje wskazują, że obecnie można wyróżnić uzależnienie tradycyjne oraz te nowego typu. Do pierwszej grupy zaliczyć należy uzależnienia od substancji psychoaktywnych. Problem uzależnienia od tego typu substancji jest znany od dawna. Dotyczy on przede wszystkim alkoholu, papierosów oraz narkotyków. Uzależnienie od tego typu substancji dotyczy głównie młodzieży oraz osób dorosłych i w mniejszym stopniu dotyka to dzieci. Przyjmuje się jednak, że im wcześniej osoba sięgnie po jedną z nich, tym bardziej zwiększa się ryzyko późniejszego uzależnienia. Szczególnie niebezpieczne dla rozwoju organizmu jest zwłaszcza używanie narkotyków i alkoholu, ponieważ tego typu nałogi zaburzają w bardzo dużym wszystkie sfery rozwoju młodego organizmu. Ich zażywanie negatywnie zakłóca także uczenie się oraz prawidłowe funkcje społeczne i emocjonalne. Szczególnie niebezpieczne wydaje się uzależnienie od tzw. dopalaczy, które w ostatnim okresie stały się niezwykle popularne wśród młodych ludzi, głównie ze względu na dostępność w Internecie (Białas, 2019, s. 14-19). W przypadku papierosów ich niekorzystne oddziaływanie na organizm uwidacznia się w dłuższym okresie, jednakże należy pamiętać o tym, że po zapaleniu kilku papierosów organizm młodego człowieka bardzo szybko uzależnia się od nikotyny (Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku, 2011, s. 3-15). Era rozwoju cybertechnologii związana jest również z pojawieniem się na rynku tzw. e-papierosów, które również mogą uzależniać przynosząc szereg niekorzystnych konsekwencji dla zdrowia, zwłaszcza dzieci i młodzieży, których organizmy intensywnie się rozwijają (Bociek, 2020).

Opisane powyżej uzależnienia tradycyjne wynikające z zażywania substancji psychoaktywnych coraz częściej ustępują uzależnieniom związanym z nadmiernym wykorzystywaniem nowoczesnych technologii, co ma związek z dokonującą się na naszych oczach rewolucją cyfrową. Ten typ uzależnień staje się zjawiskiem coraz bardziej powszechnym wśród dzieci i młodzieży i może przejawiać się na wiele sposobów. W tym przypadku występuje uzależnienie od czynności, co jest typowe dla uzależnień psychicznych. Poprzez nałogowe jej wykonywanie, dziecko stopniowo traci kontrolę nad swoim

zachowaniem, przestaje panować nad emocjami, co negatywnie odbija się na relacjach społecznych z otoczeniem (Dziubak, 2019, s. 22). Tego typu uzależnienia nazywane są również uzależnieniami behawioralnymi, ponieważ generowane są przez zachowania kompulsywne. W przypadku dzieci zalicza się do nich przede wszystkim nadmierne korzystanie z Internetu, gier komputerowych oraz smartfonów. Problem ten staje się coraz bardziej poważny ze względu na fakt, że dzisiejszym dzieciom coraz trudniej wyobrazić sobie świat bez komputera i Internetu. Cyberswiat staje się naturalną przestrzenią życia, ekspresji, komunikacji, rozrywki i pozyskiwania informacji na temat świata (Chocholska, et al., 2012, s.2). Stosownie do tego dzieci i młodzież, które przyszły na świat w pierwszym dwudziestolecu XXI wieku określane są mianem *digital natives* co można przetłumaczyć jako cyfrowi tubylcy” (Chocholska, et al., 2012, s.2). Ten nowy zwrot zaproponowany przez M. Prensky’ego bardzo dobrze odzwierciedla postawę dzisiejszych dzieci i młodzieży, dla których świat wirtualny jest czymś naturalnym i jest stawiany na równi ze światem rzeczywistym (Prensky, 2001).

Analizując negatywne skutki uzależnień dzieci i młodzieży od nowoczesnych technologii, wyróżnić można kilka podstawowych typów, opisywanych w literaturze. Trzy najważniejsze obejmują następujące rodzaje uzależnień:

- Siecioccholizm – inaczej uzależnienie od Internetu, które dotyka coraz niższe grupy wiekowe. Jak wynika z badań średni wiek rozpoczęcia korzystania z tego narzędzia wynosi nieco ponad 9 lat, co wskazuje na to, że dotyczy on zarówno dzieci i młodzieży (Zajac, 2018, s. 52),
- Gaming – czyli granie w gry komputerowe to powszechne zjawisko, ponieważ jak wynika z badań, aż 60% dzieci w wieku pomiędzy 4-14 lat, spędza tak swój wolny czas (Zajac, 2018, s. 52-53). Zaburzenia wywołane nadmiernym graniem zostały sklasyfikowane jako choroba przez WHO, co dowodzi z jak poważnym problemem mamy do czynienia.
- Uzależnienie od smartfonów – zwane również smartwicą lub fonoholizmem, jest również zjawiskiem masowym. Z badań wynika, że aż 64% dzieci w wieku pomiędzy 6 miesięcy i 6,5 roku wykorzystuje telefon do zabawy, oglądania filmów czy gier (Bociek, 2020), co pokazuje, że problem ten dotyka milionów młodych ludzi na całym świecie.

Poza wyszczególnionymi powyżej podstawowymi formami uzależnień behawioralnych, w literaturze przedmiotu można również odnaleźć inne ich przykłady. Bardzo często mowa jest o lęku przez odłączeniem od Internetu z języka angielskiego określanego mianem FOMO. Tego typu lęk może objawiać się zachowaniami agresywnymi, nudnościami czy zwiększoną potliwością (Modrzejewska, 2020, s. 32). Zjawiskiem bardzo podobnym jest tzw. nomofobia, która występuje w przypadku braku smartfonu lub niemożności skorzystania z tego urządzenia. Do niekorzystnych zjawisk z jakimi może się dziecko zetknąć w Internecie zalicza się również pornografię oraz sesking. Ze względu na łatwość dostępu do treści o podłożu seksualnym oraz tych związanych z przemocą, dziecko bardzo wcześnie może zetknąć się z nimi wykorzystując nowoczesne technologie. Może to prowadzić do uzależnienia od seksu lub różnego typu zachowań agresywnych jak np. patostreamingu, polegającym na publikowaniu przez dzieci i młodzież materiałów zawierających przemoc fizyczną i słowną (Bociek, 2020). Spośród zagrożeń związanych z internetem warto również wspomnieć o zjawiskach takich jak Binge-watching, który polega na seryjnym oglądaniu (jeden po drugim) filmów dostępnych w internecie. W efekcie osoby uzależnione są w stanie spędzać wiele godzin oglądając filmy, co odbija się niekorzystnie na postępach w nauce oraz zakłóca proces socjalizacji (Bociek, 2020).

Inną formą uzależnienia behawioralnego nie związaną bezpośrednio (choć w dużym stopniu pośrednio) z rozprzestrzenianiem się nowoczesnych technologii jest skłonność do wyrabiania złych nawyków żywieniowych oraz niezdrowego odżywiania. W dużej mierze tego typu uzależnienia prowadzą do poważnych problemów zdrowotnych natury fizycznej i psychicznej. Problemy tego typu są często wywołane prowadzeniem siedzącego trybu życia oraz długich godzin spędzanych przed komputerem, smartfonem czy telewizorem. Młodzi ludzie dość łatwo *zatracają się* w wirtualnej rzeczywistości, co powoduje że rezygnują z aktywności fizycznej oraz sięgają po tzw. *śmieciową żywność*. Coraz częściej prowadzi to do problemów z nadwagą oraz otyłości, która staje się powszechnym zjawiskiem wśród dzieci i młodzieży (Wallace, 2001, s. 225-230). Z czasem przyczyniać się to może do rozwoju innych chorób cywilizacyjnych takich jak cukrzyca, co wiąże się z bardzo negatywnymi konsekwencjami dla zdrowia.

PROBLEM UZALEŻNIEŃ WŚRÓD DZIECI ZE SPECJALNYMI POTRZEBAMI

Opisane powyżej uzależnienia, nie są również obce dzieciom ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Trzeba zdać sobie sprawę, że cała ta grupa, bez względu na to czy są to uczniowie doświadczający trudności zdrowotnych, problemów w realizacji wymagań programowych, mający mniejsze możliwości intelektualne, czy też z zmagający się z występującymi ograniczeniami środowiskowym (MEN, 2010, s. 8), na co dzień żyje w otaczającej nas rzeczywistości. Faktem oczywiście jest, że rzeczywistość ta może na nie oddziaływać w mniejszym lub większym stopniu głównie ze względu na różnego typu dysfunkcje i ograniczenia, które je dotyczą. Nie zmienia to jednak tego, że jest ona wspólna dla wszystkich. Potwierdzają to badania dotyczące wykorzystania Internetu. Dostępne badania naukowe dotyczące uczniów zdrowych i dotkniętych niepełnosprawnością pokazują, że obydwie grupy wykorzystują sieć w ten sam sposób (Krzyżak-Szymańska, 2019, s. 17), co świadczy o tym, że nie trzeba doszukiwać się *na siłę* znaczących różnic w tym względzie. Można, wszakże zakładać, że dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, mogą być bardziej podatne na uzależnienie od nowoczesnych mediów – komputerów i Internetu – właśnie ze względu na swoje ograniczenia. Pozwalają one im bowiem łatwiej przełamywać bariery, ułatwiają zdobywanie informacji, kontakt ze światem zewnętrznym oraz są dostarczycielami rozrywki.

Trzeba, jednakże w tym miejscu zaznaczyć, że termin *dzieci ze specjalnymi potrzebami* jest bardzo pojemny (Plichta et al., 2018, s. 16). Bardzo trudno jest, wobec tego w sposób jednoznaczny ocenić podatność na uzależnienia wszystkich dzieci zaliczanych do tej kategorii. Wynika to z faktu, że dzieci w jej obrębie zmagają się z różnego typu ograniczeniami i dysfunkcjami, co powoduje, że w różnoraki sposób mogą reagować na różnego typu bodźce, które w mniejszym lub większym stopniu mogą skłaniać je do określonych zachowań. Sytuacja taka może mieć zarówno swoje dobre jak i złe strony. Bez wątplenia wykorzystanie Internetu, smartfonu czy komputera może przynieść szereg korzyści np. dzieciom cierpiącym na choroby przewlekłe. Bardzo często nie mogą one wychodzić z domu lub dużo czasu spędzają w szpitalu na leczeniu, przez co ich postępy w nauce mogą nie być tak szybkie jak w przypadku ich

zdrowych kolegów (Doroszevska, 1963). Wykorzystanie możliwości jakie dają nowoczesne technologie umożliwia im więc szybsze nadrabianie zaległości, zdobywanie wiedzy oraz poznawanie otaczającego je świata (Maciarz, 1996, s. 15). Z drugiej natomiast strony dzieci takie mogą dużo szybciej i łatwiej ulegać różnego typu pokusom związanych z wykorzystaniem nowoczesnych środków komunikacji. Mowa zwłaszcza u uzależnieniach, które ze względu na konieczność częstszego wykorzystania Internetu czy komputera mogą stanowić większy problem niż w przypadku osób zdrowych.

Z inną sytuacją mamy do czynienia w przypadku dzieci zagrożonych różnego typu ograniczeniami środowiskowymi, zwłaszcza w kontekście rodzin niewydolnych wychowawczo. Z badań wynika, że dysfunkcja rodziny negatywnie rzutuje na wszystkich jej członków, a przede wszystkim dzieci. Szczególnie zauważalne jest to w rodzinach, w której przynajmniej jeden z jej członków jest uzależniony od substancji psychoaktywnych. Dzieci wychowujące się w rodzinach patologicznych są bardziej narażone na tradycyjne uzależnienia związane z nadużywaniem narkotyków, alkoholu czy papierosów. Powielanie negatywnych wzorców zachowań zaczerpniętych ze środowiska rodzinnego poprzez tzw. rodzinną transmisję dysfunkcji przeraża się często w tzw. dysfunkcyjność pokoleniową (Becker-Pestka, et al., 2018, s. 5). Szczególnie widoczne jest to zwłaszcza w przypadku alkoholizmu. Jak słusznie zauważają K. Sigda i R. Matusiak:

Alkoholizm rodziców odgrywa znaczącą rolę w powstawaniu niekorzystnej atmosfery wychowawczej, wypełnionej napięciami, nerwowością, niepokojem, jak też zaburza panujące w niej stosunki uczuciowe. Dzieci wychowujące się w takich rodzinach narażone są na nieprawidłowy rozwój psychospołeczny... Większość dzieci alkoholików z trudem akceptuje własną sytuację życiową. Świat, dom, szkoła i dorośli napawają je lękiem i są źródłem zagrożenia. Dziecko alkoholika traci przede wszystkim zaufanie do świata, nabierając przekonania, iż ludzie dorośli są fałszywi, obłudni i oszukują... Nierzadko powiększają one liczbę osób nałogowo nadużywających alkoholu. Wynikać to może z łatwości dostępu do napojów alkoholowych, przyswajania pewnych wzorców zachowań i z trudności w adaptacji młodego pokolenia do skomplikowanej rzeczywistości jaka ich otacza (Sigda, Matusiak, 2016, s. 146).

Przytoczone słowa wyraźnie wskazują, że problem uzależnień dzieci od substancji psychoaktywnych, może pojawiać się zwłaszcza w rodzinach dysfunkcyjnych, w których rodzic/rodzice nadużywają tego typu specyfików. Sytuacja taka musi odcisnąć piętno na dzieciach w nich się wychowujących i negatywnie oddziaływać zwłaszcza na ich rozwój społeczny, poznawczy i emocjonalny. Problemy wychowawcze i edukacyjne diagnozowane u takich uczniów często, wszakże mogą być swego rodzaju *wołaniem o pomoc* dziecka, który nie radzi sobie ze swoimi problemami. Jeśli nie uda ich się w porę zdiagnozować i im zaradzić, dziecko może sobie z nimi nie poradzić i może szukać swego rodzaju odskoczni, którą bardzo często stają się właśnie uzależnienia. Nie zawsze jednak musi to oznaczać podążania śladem rodziców i powielania wzorca dysfunkcyjności. Bardzo często dzieci mogą również uciekać w świat wirtualny, zatracając się w Internecie lub w grach komputerowych. Sytuacja jest szczególnie niebezpieczna w rodzinach dysfunkcyjnych, gdzie na skutek braku właściwej kontroli i nadzoru rodzicielskiego, dziecko może bardzo szybko popaść w uzależnienie, patologię oraz niedostosowanie społeczne (Sigda, Matusiak, 2016, s. 146-147). Mówi się wtedy o grupie wysokiego ryzyka i w takich przypadkach pomoc z zewnątrz jest niezbędna.

Problem uzależnienia od alkoholu i narkotyków ma jeszcze inne podłoże. Po tego typu środki sięgać mogą również dzieci, które co prawda nie wywodzą się z dysfunkcyjnych rodzin, ale chcą zmienić postrzeganie własnej osoby oraz otaczającej je rzeczywistości. Tu również można założyć, że dużo większym ryzykiem obarczone są dzieci, których sytuacja zdrowotna lub zaburzenia poznawczo-percepcyjne sprawiają, że o wiele trudniej jest im funkcjonować w realnym świecie. Na skutek niemożności poradzenia sobie ze swoimi problemami, bardzo często dziecko ucieka w świat uzależnień próbując w ten sposób *leczyć* odczuwany dyskomfort. Jest to przejaw tzw. racjonalizacji, która utwierdza osobę uzależnioną w przekonaniu, że nie jest to uzależnienie, ale krótkotrwały epizod, z którym bez problemów sobie poradzi. O ile w rodzinie nie występują wzorce patologiczne, bardzo często swego rodzaju *odskocznia* staje się świat wirtualny, np. gry komputerowe, których nadmierne wykorzystanie jest często *racjonalizowane* nie tylko przez dzieci, ale również przez rodziców (Youn 2017, s. 44). Jeśli natomiast mamy do czynienia z rodziną dysfunkcyjną zwiększa się ryzyko sięgnięcia po substancje psychoaktywne.

Problem uzależnień dotyczyć może również dzieci cierpiących na choroby przewlekłe. Ich leczenie często opiera się na stosowaniu szeregu leków, które mogą wywoływać szereg niekorzystnych efektów ubocznych (Namysłowska, 2010, s. 17). Bardzo często w leczeniu wykorzystywane są również leki psychotropowe oraz narkotyczne, co nie tylko może powodować uzależnienia, ale stwarzać okoliczności, w których mogą pojawiać się stany depresyjne czy lękowe (Góralczyk, 2009, s. 16). Zwiększają one ryzyko uzależnień, ponieważ negatywnie oddziałuje na psychikę chorego dziecka. W tego typu przypadkach również w dużej mierze winą można obarczać środowisko rodzinne, które nie daje dziecku odczuć, że jest kochane, wartościowe i wspierane. Dzieci nieodczuwające silnych więzów rodzinnych dużo łatwiej mogą uzależnić się od substancji psychoaktywnych oraz uzależnień behawioralnych. Szczególnie niebezpieczne jest uzależnienie od narkotyków, które sprawia, że życie stopniowo staje się wegetacją, całkowicie zaburzając rozwój dziecka w każdej sferze (Sigda, Matusiak, 2016, s. 147-148).

Stosunkowo najmniej zbadanym dotychczas zagadnieniem jest kwestia uzależnień dzieci wykazujących trudności w realizacji standardów wymagań programowych spowodowanych obniżonym poziomem funkcjonowania poznawczo-percepcyjnego. Dzieci takie wykazują na ogół niższe niż przeciętne możliwości intelektualne, co również może skutkować tym, że mogą one odczuwać dyskomfort oraz poczucie niższości względem zdrowych kolegów. Niestety brak jest pogłębionych badań odnoszących się do zagadnienia uzależnień tej grupy uczniów. Jedyne badania, w których starano się przeanalizować nadużywanie nowoczesnych mediów cyfrowych przez uczniów niepełnosprawnych zostały przeprowadzone przez M. Wrzezińską w latach 2015-2016 (Krzyżak-Szymańska, 2019, s. 21-22). Podsumowanie ich wyników pokazało, że można stwierdzić zjawisko nadmiernego wykorzystania nowoczesnych technologii cyfrowych. Ich wykorzystanie nie odbiegało, jednakże od tego, w jaki sposób czynią to również uczniowie zdrowi. Z drugiej strony badanie wyraźnie pokazało, że uczniowie niepełnosprawni kładki większy nacisk na aspekty komunikacyjne sieci oraz w nieznacznie większym stopniu zauważono większą skalę nadużywania Internetu (Krzyżak-Szymańska, 2019, s. 22). Obserwacje te wymagają, jednakże dalszych badań, które jednoznacznie potwierdziłyby opisane przez badaczkę wnioski.

ZAKOŃCZENIE

Przedstawione informacje pozwalają sformułować wniosek, że problem występowania uzależnień u dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi, jest zagadnieniem bardzo interesującym i wymagającym pogłębionej analizy. Spostrzeżenie takie wydaje się oczywiste w kontekście zagrożeń i niebezpieczeństw wynikających z nadużywania zarówno substancji psychoaktywnych jak też uzależnień behawioralnych, które w dużym stopniu wywołane są zjawiskiem upowszechniania nowoczesnych technologii. O ile tradycyjne uzależnienia w postaci alkoholu, narkotyków czy papierosów były wielokrotnie obiektem badań naukowych, o tyle, jednakże kwestia uzależnień behawioralnych zajmuje dużo mniej miejsca w literaturze. Stwierdzenie to jest zwłaszcza uzasadnione w kontekście bardziej szczegółowych badań odnoszących się do wybranych grup społecznych. Jedną z takich grup tworzą dzieci ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi. Z uwagi że nie jest to grupa jednolita, składająca się z podgrup inaczej sprofilowanych i cierpiących na innego typu zaburzenia, bardzo trudno jest sformułować jednoznaczne wnioski końcowe odnośnie tej grupy jako całości. Na podstawie zgromadzonych obserwacji, można jednak stwierdzić, że problem uzależnień w tej grupie nie różni się znacząco od dzieci określanych, jako zdrowe i wywodzące się z rodzin pozbawionych różnego typu dysfunkcji. Z drugiej strony można zaobserwować, że w pewnych grupach np. rodzin patologicznych czy dzieci cierpiących na choroby przewlekłe, problem uzależnień może być bardziej zauważalny, ze względu na specyfikę problemów, z jakim muszą zmagać się młodzi ludzie na codzień. Aby jednak w pełni potwierdzić tego typu obserwację, konieczne są dalsze, bardziej pogłębione badania, które pozwoliłyby szerzej naświetlić problem i znaleźć odpowiedzi na szereg dalszych pytań.

BIBLIOGRAFIA

- Becker-Pestka, D., Dubis, M., Różyńska, S. (2018). Rodzina dysfunkcyjna i patologiczna w przestrzeni życiowej młodych dorastających, Wrocław.
- Białas, T. (2019). Nowe narkotyki jako problem zdrowia publicznego w Polsce. *Serwis Informacyjny Uzależnienia*.
- Bocian-Waszkiewicz, B. (2015). *Uczeń ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkole masowej – przygotowanie i zadania nauczyciela*, *Student Niepełnosprawny*, 15(8)
- Bociek K. (2021). *Nowe uzależnienia w życiu dzieci i młodzieży*, 2020, dokument PDF dostępny na stronie internetowej: https://www.wmbp.olsztyn.pl/images/pdf/K.%20Bociek-Nowe_uzaleznienia.pdf, aktualizacja 25.11.2021.
- Chocholska, P., Makaruk, K., Otawa, W., Pasek-Gilarska, A., Wojtasik, Ł., Wójcik Sz. (2012). Jak reagować na problem nadmiernego korzystania z Internetu przez dzieci i młodzież. Poradnik dla szkół. Warszawa.
- Doroszewska, J. (1963). *Nauczyciel, wychowawca w zakładzie leczniczym*, PZWS, Warszawa.
- Dziubak, E. (2019). Telefon komórkowy – towarzysz życia dzieci i młodzieży, *Problemy Opiekuńczo-Wychowawcze*.
- Góralczyk, E. (2009). *Dziecko przewlekle chore. Psychologiczne aspekty funkcjonowania dziecka w szkole i przedszkolu*, Warszawa.
- Grzegorzewska, I., Felińska, A. (2018). Współczesne oblicze problemów klinicznych dzieci i młodzieży, *Polskie Forum Psychologiczne*, 23 (3).
- Krzyżak-Szymańska, E. (2019). *Charakterystyka zjawiska problemowego używania Internetu oraz telefonu komórkowego przez młodzież uczącą się z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu lekkim. Raport końcowy*, Katowice.
- Maciarz, A. (1996). *Dziecko długotrwale chore. Poradnik opiekuńczo-wychowawczy*, Yerbum, Zielona Góra.
- MEiN. (2021). *Edukacja włączająca*, <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/edukacja-wlaczajaca>, aktualizacja 11.06.2021.
- Michniuk, A., Koniczna P., Pastwa, A. (2014). *Młodzi pedagodzy kontra Digital natives*, *Kultura Popularna*, 3(41).
- Ministerstwo Edukacji Narodowej. (2010). *Edukacja skuteczna, przyjazna i nowoczesna. Jak organizować edukację uczniów ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi*, Warszawa.
- Modrzejewska, B. (2020). *FOMO i fonoholizm, Świat Problemów*.
- Namysłowska, I. (2010). Dziecko z zaburzeniami psychotycznymi w szkole. Informacje dla pedagogów i opiekunów, Warszawa.
- Plichta, P., Jagoszewska, I., Gładyszewska-Cylulko, J., Szczupał, B., Drzazga, A., Cytowska, B. (2018). *Specjalne potrzeby edukacyjne uczniów z niepełno sprawnościami*, Kraków.

- Prensky, M. (2001). *Digital Natives, Digital Immigrants, On the Horizon*. MCB University Press.
- Regionalny Ośrodek Polityki Społecznej w Białymstoku. (2011). Obserwatorium Integracji Społecznej, Problematyka uzależnień wśród dzieci i młodzieży – skala zjawiska w województwie podlaskim, Białystok.
- Sigda, K., Matusiak, R. (2016). *Dysfunkcyjność współczesnej rodziny skutkiem różnego rodzaju uzależnień, Społeczeństwo i Rodzina*.
- Szczepkowska, K. (2019). *Edukacja włączająca w szkole – szanse i wyzwania*, Warszawa.
- Wallace, P. (2001). *Psychologia Internetu*, Poznań.
- Youn, K. D. (2017). *Diagnoza kliniczna klientów uzależnionych od Internetu* [w:] K. S. Young i C. Nabucco de Abreau (red.) *Uzależnienie od Internetu. Profilaktyka, diagnoza, terapia*, Zamość.
- Zacharuk, T. (2011). *Edukacja włączająca szansą dla wszystkich uczniów, Mazowiecki Kwartalnik Edukacyjny 'Meritum'*.
- Zajac, D. (2018). *Uzależnienie behawioralne. W niewoli czynności, Głos Pedagogiczny*.

AKTY PRAWNE

- Konwencja z dnia 20 listopada 1989 r. o Prawach Dziecka (Dz. U. z 1991 r. Nr 120, poz. 526, z późn. zm.).
- Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r. poz. 1169).
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. – Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (M.P. Nr 50, poz. 475).
- Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. – Karta Praw Osób z Autyzmem (M.P. poz. 682).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2018 r. poz. 996, z późn.zm.).
- Ustawa z dnia 14 grudnia 2016 r. Przepisy wprowadzające ustawę – Prawo oświatowe (Dz. U. z 2017 r., poz. 60, z późn. zm.).
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz. U. z 2018 r. poz. 1457, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. poz. 1591, z późn. zm.).
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz. U. poz. 1578, z późn. zm.).